

ปาฐกถา
เรื่อง

เรียนรู้อะไรจาก “ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕”?

เสน่ห์ จามริก

การสัมมนาเรื่อง “แลไปข้างหน้า : ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕”

ในวันระ ๑๐๐ ปี ชาตกาล “พณฯ ปรีดี พนมยงค์

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๓

ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร

เรียนรู้อะไรจาก “ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕” ? *

เสน่ห์ จามริก

หลักการนำ

นับเป็นเกียรติและความภาคภูมิใจอย่างสูงที่ได้มีส่วนร่วมการสัมมนา เนื่องในวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาลท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้มีคุณูปการใหญ่หลวงต่อ ประเทศชาติและมวลสามัญชนคนไทย ในช่วงเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา อันเป็น เดือนเกิดของท่านปรีดี พนมยงค์ ได้มีการเฉลิมฉลองรำลึกถึงชีวิตผลงานและ เกียรติคุณของท่านไปแล้ว มาถึงเดือนมิถุนายนติดต่อกันอันเป็นเดือนประวัตี ศาสตร์นี้ ซึ่งมีการยึดอำนาจการปกครองถึงสองครั้ง คือ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ นับความสำคัญต่อการเรียนรู้จดจำยอมจะกินความ กว้างใหญ่ไพศาลยิ่ง ๆ ขึ้นไปเป็นทวีคูณ ในแง่ของความเป็นสังคมนิยม คือการได้ มาและการสูญเสีย ในฐานะเป็นหลักการนำของสังคม และทั้งในแง่ของกาลเวลา คือผลกระทบต่อชีวิตสังคมนิยมการเมืองไทยในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นนัยความสำคัญยิ่ง ใหญ่ เหนือแม้กระทั่งสถานะความเป็นรัฐบุรุษอาวุโส หรือความเป็นบุคคลสำคัญ ของโลก อันล้วนเป็นเรื่องสมมุติธรรม จุดมุ่งหมายของการนำเสนอ ณ ที่นี้ มีอยู่ เพื่อเรียกร้องเชิญชวนสาธุชนผู้มีใจรักและใฝ่สังคมนิยมความเป็นจริงทั้งหลาย มา ร่วมกันเรียนรู้ ในอันที่จะทำความเข้าใจปัจจุบัน และมองออกไปสู่นาคตอย่าง

* ปาฐกถา นำ การสัมมนาเรื่อง “แลไปข้างหน้า : ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕” เนื่องในวาระ ๑๐๐ ปี ชาตกาล ๔พคช. ปรีดี พนมยงค์ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๓ ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรม ศาสตร์ ท่าพระจันทร์

พินิจพิเคราะห์ด้วยปัญญาและความเป็นเหตุเป็นผล แทนที่จะปล่อยให้ถูกชักจูงให้หมกมุ่นเวียนว่ายอยู่แต่ในเรื่องของอำนาจวาสนาและตัวบุคคลเป็นมุขโกลน ซึ่งย่อมแปรปรวนไปตามอารมณ์ผลประโยชน์ส่วนตนอันคับแคบ อย่างเช่นที่กำลังเป็นไปในบรรยากาศชีวิตสังคมการเมืองไทยยุคปัจจุบัน เรียกได้ว่าเป็นความอับจนทางปัญญา ปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นเหตุการณ์ในอดีตก็จริง แต่ในเชิงของหลักการสังคมแล้ว ยังคงทรงคุณค่าอันควรแก่การนำมาทบทวนและคิดค้นแสวงหาอยู่เสมอ แม้สำหรับประชาชนคนไทยในยุคสมัยอย่างเข้าสู่ทศวรรษ ๒๕๔๐ นี้ ก็ตาม

ดังนั้น เพื่อประโยชน์แก่การทำความเข้าใจในเรื่องของหลักการสังคม จึงขอเสนอการอ่านประวัติศาสตร์และวิเคราะห์หรืออธิบายกระบวนการเมืองไทยในแนวทางดังต่อไปนี้ ซึ่งต่างมีส่วนเกี่ยวข้องและเสริมซึ่งกันและกัน

ประการแรก ชูประเด็นความสำคัญของความคิดเห็นเรื่องของตัวบุคคล ซึ่งในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เป็นเรื่องขึ้นอยู่กับกระแสคิดและมายาคติมากมายจนไม่อาจแยกแยะอะไรได้ แม้กระทั่ง เกณฑ์คุณค่าที่ยึดถือ ในความเป็น "คนดี-คนไม่ดี" ผลก็คือ สังคมไทยในเวลานี้ ต้องกลายเป็นสังคมที่ได้แต่ไขว่คว้าหา "คนดี" โดยปราศจากเกณฑ์คุณค่าและหลักคิดอย่างเป็นทางการเป็นเหตุเป็นผล ในยามวิกฤตทางปัญญาและความตกต่ำของชนชั้นนำขณะนี้ น่าจะถึงเวลาที่สาธารณชนคนไทยจะต้องเรียนรู้ในระดับความคิดของตนเองอันเป็นรากฐานที่ประเทศชาติจะสามารถพัฒนาก้าวหน้าอย่างอิสระเสรี เป็นธรรม และยั่งยืนโดยแท้จริง

ประการที่สอง ก้าวข้ามการแบ่งจำแนกกลุ่มหรือฝักฝ่ายการเมือง เป็นฝ่ายคณะเจ้า-ฝ่ายคณะราษฎร หรือฝ่ายทหาร-ฝ่ายพลเรือน อย่างที่ยึดถือกันมา แม้จะมีส่วนถูกต้องอยู่ในแง่ของโครงสร้างสัมพันธภาพเชิงอำนาจ แต่ก็ชวนให้มองข้ามหรือละเลยประเด็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่กว่าเรื่องผลประโยชน์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง นั่นก็คือ ปัญหาทิศทางการพัฒนาการทางสังคม การเมือง ซึ่งโดยรากฐานเป็น

เรื่องระดับหลักความคิด ในสภาวะความหมกมุ่นจำเจอยู่กับเรื่องของเกมแพ้-ชนะ ใครได้-ใครเสีย ทั้งในส่วนของตัวแสดงและทางด้านของคนดูคนชม ตลอดจนสื่อมวลชน ชีวิตการเมืองไทย จึงได้แต่เวียนว่ายอยู่ในวงจรอุบาทว์ และในที่สุด ถดถอยลงไปเป็นเป็นลำดับ ไม่ว่าจะป็นในห้วงเผด็จการ หรือประชาธิปไตย ทั้ง “ครึ่งใบ” และ “เต็มใบ” เวลานี้

ในเหตุการณ์ที่เป็นจริง ก็คือว่า ภายในแต่ละฝ่ายหรือกลุ่มอำนาจ ต่างก็มือจับประกอบที่ลึกลับขัดแย้งกันในทางแนวความคิด แต่ขณะเดียวกัน โดยหลักการ กลับค่อนข้างลงรอยกันในระหว่างตัวบุคคลที่ถือกันว่าอยู่คนละฝักคนละฝ่ายกัน ดังที่จะขยายความต่อไป เหตุการณ์เช่นว่านี้ นำเรามาสู่ประเด็นหลักการประการที่สาม คือ เกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาทิศทางพัฒนาการทางสังคมการเมืองว่า เราจะยึดถืออะไรเป็นหลัก

ในประเด็นข้อนี้ ผลงานวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์ของ W. F. Wertheim ประมวลขึ้นเป็นหลักการเรียกว่า **Emancipation Principle** หรือที่ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ใช้คำแปลว่า “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ดูจะเป็นหลักคิดทางวิชาการ ที่ให้ความกระจ่างเป็นอย่างดี ที่เราจะมองย้อนอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคตอย่างเที่ยงธรรมตามธรรมชาติความเป็นจริง กล่าวคือ เป็นหลักการอันแนบเนื่องอยู่ในสัญชาตญาณโดยธรรมชาติของมนุษย์เองทุกรูปทุกนาม ที่ย่อมจะต้องดิ้นรนต่อสู้ให้หลุดพ้นหรือเป็นอิสระจากทั้งพลังของธรรมชาติและอำนาจครอบงำของมนุษย์ด้วยกันเอง และทั้งหมดประกอบกันถือเป็นการพัฒนาก้าวหน้าของมนุษย์

กระนั้นก็ตาม ถึงแม้จะเป็น “หลักการ” ที่แนบเนื่องอยู่ในสัญชาตญาณโดยธรรมชาติของมนุษย์ เป็นปรากฏการณ์สากล แต่ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ที่ว่านี้ ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการอธิบายสะท้อนภาพพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงเสมอไปในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ หากเป็นหลักการใช้เป็นเกณฑ์วินิจฉัยและ

ประเมินเหตุการณ์และสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ จะเป็นความก้าวหน้า หรือ ชะงักงัน หรือว่าถดถอย * อย่างน้อยก็เป็นเครื่องแสดงว่า มนุษย์เราเองอาจทำได้ ให้อดอยหลังเข้าคลองได้ในแง่ของ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” แม้ในยุคของการ เปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยตามกระแสโลกาภิวัตน์ พิเคราะห์ในแง่แล้ว การจำแนก แบ่งกลุ่มตามกระแสแนวและหลักคิดออกเป็นกระแสความคิดก้าวหน้า และกระแส ความคิดถดถอย จึงดูจะให้ความหมายดีกว่าแบ่งตามตัวบุคคลหรือสถานะสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับสาธารณชนคนไทยที่จะเข้ามีส่วนร่วมเรียนรู้ทางการเมืองในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นโดยลำดับ กระแสนุรักษ์นิยม โดยคำจำกัดความ ก็คือ กระแสถดถอยนั่นเองในโลกของการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

บนพื้นฐานของหลักการนำที่กล่าวมา กล่าวคือ คุณค่าความสำคัญของ ความคิด ปัญหาทิศทางการพัฒนาการสังคมนการเมือง และ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ที่ว่านี้ ที่ “ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕” จะพึงได้รับการวิเคราะห์ประเมิน แต่ก่อนอื่น เราคงต้องย้อนอดีตไปก่อนหน้านั้นสักเล็กน้อย เพื่อความชัดเจนในเรื่อง ของ ปฏิวัติมิถุนายน เองด้วย

เหลียวหลัง

บนพื้นฐานเกณฑ์วินิจฉัยตาม “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ดังกล่าว ก็จะต้องเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ในความตระหนักรับรู้ เป็นอย่างดีในแวดวงผู้นำระดับสูงสุด อย่างน้อยในช่วง ๕ ปีก่อนปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ ดังจะอนุมานได้จากที่สมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดี

^๑ W. F. Wertheim, *Evolution and Revolution : The Rising Wave of Emancipation* ,

Penguin Books , ๑๙๗๔ หน้า ๓๕-๔๘

กระทรวงมหาดไทย และประธานสภากรรมการองคมนตรี ทรงแถลงในที่ประชุม
สภากรรมการองคมนตรี เดือนเมษายน ๒๔๗๐ ว่า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ liberal มาก ถึงแม้ทรงเห็นว่าบ้านเมืองชอปปกครองด้วยอาญาสิทธิ์ แต่ก็ยังเป็นอาญาสิทธิ์ที่ liberal

...ในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงศึกษาในต่างประเทศมาแล้ว ทรงมั่นพระราชหฤทัยว่าการปกครองกรุงสยาม จะเป็นอย่างไรไม่ได้ดีแน่แล้ว นอกจากโดยรูป absolute monarchy...

ในรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๗) นี้ ทรงทราบเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชหฤทัย liberal อย่างเอก ได้เคยทรงสนทนากันมาแต่ก่อนเสด็จเกลิงถวัลยราชสมบัติแล้วในเรื่อง form of government ย่อมทรงตระหนักพระราชหฤทัยว่า รูปการปกครองอย่างที่ดีนั้นก็คือ ที่สุดสำหรับบ้านเมืองโดยกาละ ถึงแม้ว่าในเวลาที่ยังจำเป็นต้องคงใช้รูปการปกครองโดยอาญาสิทธิ์ อาญาสิทธิ์นั้นก็จะต้องให้เป็นอย่าง liberal อย่างยิ่ง จึงจะทรงตัวอยู่ได้ แต่วันล่วงไปก็ยิ่งจะมีคนที่ได้การศึกษามีความรู้มากขึ้น จะต้องคิดการไว้เตรียมรับ emancipation ซึ่งจะเกิดขึ้นโดยลำดับ^๖

^๖ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.๗ รล. ๖/๓ เรื่องพระราชบัญญัติองคมนตรี ๑๑ เมษายน ๒๔๗๐

ที่น่าทึ่งก็ตรงที่คำว่า Emancipation หรือ การปลดปล่อยสู่อิสระ ได้ปรากฏอยู่ใน ความรู้สึกนึกคิดของผู้ในระดับสูงภายใต้ระบอบเก่าเป็นเวลาเกือบ ๕๐ ปี ก่อนหน้า ผลงานตีพิมพ์ดังกล่าวของ W. F. Wertheim สะท้อนให้เห็นถึงทัศนวิสัยที่สอดคล้องต่อกระแสความเป็นจริงของชีวิตสังคมการเมือง ทั้งข้อที่ทรงอ้างอิงถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ก็เป็นที่ยืนยันชัดเจนจากรัชราชบันทึกลงถึงพระยาภิรมย์ภักดี (พรานซิส บี. แซร์) เรื่อง Problems of Siam หลังขึ้นครองราชย์เพียง ๘ เดือนเศษ ดังนี้

สิ่งต่าง ๆ ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินยังเป็นที่เคารพและเกรงกลัวอยู่มาก แม้ว่าในตอนปลายรัชสมัยจะมีคนหนุ่มกลุ่มหนึ่ง เริ่มวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ในหลาย ๆ ด้าน แต่ก็มิได้เป็นไปอย่างเปิดเผย ในรัชสมัยที่เพิ่งสิ้นสุด หลายสิ่งหลายอย่างได้ทวีความเลวร้ายไปมาก เนื่องจากสาเหตุหลายประการพระเจ้าแผ่นดินกลายเป็นผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของข้าราชการคนโปรด ข้าราชการทุกคนถูกฟังเล็ง บ้างมาก บ้างน้อย ในด้านนอกราชการบ้างหลงหรือเล่นพรรคเล่นพวก ยังนับเป็นโชคที่พระบรมวงศานุวงศ์ยังเป็นที่เคารพยกย่องว่าเป็นคนซื่อสัตย์ สิ่งที่เป็นที่น่าเสียใจยิ่ง คือ ข้าราชการสำนักของพระองค์เป็นที่เกลียดชังอย่างรุนแรง และในตอนปลายรัชสมัยก็ถูกล้อเลียนเยาะเย้ย กำเนิดของหนังสือพิมพ์ปริทัศน์ ทำให้สถานการณ์ในขณะนั้นขยายตัวเลวร้ายขึ้น ฐานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งที่ตกอยู่ในสภาวะลำบาก ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศ

แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ระยะเวลาของระบบ เอกราชไทยโดยเหลือน้อยลงเต็มที...."

ความตระหนักรับรู้ถึงวาระสิ้นสุดของ "ระบบเอกราชไทย" และความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องมีการริเริ่มพัฒนาเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ถือได้ว่าเป็นอัจฉริยภาพและพลวัตทางความคิดสามารถปรับตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคำนึงถึงว่าในรัชกาลก่อนเพียงไม่ถึงสองปีก่อนหน้านั้น ยังคงยึดมั่นถือมั่นอยู่ในระบอบ "absolute monarchy" ความฉับไวในการอ่านสถานการณ์อย่างรอบด้านทางเศรษฐกิจการเมืองและพระราชดำริดำเนินแผนพัฒนาประชาธิปไตยตลอดในช่วง ๖ ปีเศษก่อนปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการก่อตัวเติบโตใหญ่ของคณะราษฎรตั้งเป็นที่ทราบกัน นับเป็นปรากฏการณ์สะท้อนถึงกระแสความคิดพัฒนาเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องและคู่ขนานกันไป ทั้งด้านของผู้ครองอำนาจกับทางด้านของผู้อยู่ภายใต้อำนาจปกครอง โดยภูมิหลังตรงนี้เองกระมังที่ปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ จึงได้ชื่อว่าเป็นการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงอันปราศจากการสูญเสียเลือดเนื้อของทั้งฝ่ายปฏิวัติและฝ่ายถูกปฏิวัติ และเหนือสิ่งอื่นใด เป็นภูมิหลังที่นำไปสู่การประสานปรองดองระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎรภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ ประกอบกันเป็นการเปิดโอกาสช่องทางและความคาดหวังที่กระแสความคิดก้าวหน้าจะได้ก่อตัวเติบโตขึ้นสู่กระแสหลักเพื่อเป็นพลังผลักดันการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองไทยไปในทิศทางของ "หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ" ในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ

^{๑๑} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.๗ สป. ๒.๔๗/๓๒ เล่ม ๓ บันทึกเรื่องการปกครอง ๒๓ กรกฎาคม - ๑ สิงหาคม ๒๔๖๔ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว - ดร. ฟรานซิส บี. แซร์ เส้นใต้เน้นโดยผู้เขียนเอง

แต่ทว่า ทำไมถึงต้องมีปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ ในเมื่อเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ทางฝ่ายผู้ครองอำนาจการปกครองมีความตั้งใจจริงที่จะทำการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางประชาธิปไตย ? นี่เป็นคำถามที่ยกขึ้นมาในการสัมมนา รายการหนึ่งเมื่อเดือนพฤษภาคม เนื่องในวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาล ท่านบริติช พนมยงค์ ที่กล่าวถึงข้างต้น คำตอบที่ได้ดูจะหุ้มเทไปในเรื่องสถานการณ์แวดล้อมใกล้ ๆ ตัวเสียมากกว่าอะไรอื่น ซึ่งก็ไม่ถึงกับผิดอะไร หากแต่จริง ๆ แล้ว ปัจจัยเฉพาะหน้าเหล่านั้นคงเป็นเพียงปลายเหตุจากสมมุติฐานที่มาทั้งสองด้าน คือด้านหนึ่งจากกระแสการเรียกร้องต้องการเปลี่ยนแปลง หรือ “ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศ” ซึ่งก่อตัวขยายวงกว้างขวางและทวีความรุนแรงขึ้นโดยลำดับตลอดช่วง ๕๐ ปี ก่อนหน้านั้น ตั้งแต่เมื่อครั้ง “คำกราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน” ร.ศ. ๑๐๓ (พ.ศ. ๒๔๒๘) ถึงกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๕) แล้วจึงมาลงเอยที่ปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ กับอีกด้านหนึ่ง ซึ่งสวนทางกัน จากกระแสพลังภายในของกลุ่มผู้ครองอำนาจเองต่อต้านขัดขวางพระราชดำริพัฒนาประชาธิปไตย ข้อมูลข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ เป็นที่เปิดเผยรู้ ๆ กันอยู่แล้ว แต่เห็นสมควรนำมาบันทึกสรุปไว้ ณ ที่นี้ อย่างน้อยสองกรรมสองวาระด้วยกันในช่วง ๕ ปีก่อนปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ คือ :

กรกฎาคม ๒๔๖๕ : ร่างเค้าโครงรัฐธรรมนูญของพระยา
กัลยาณไมตรี (พรานซีส บี.แซร์) เสนอหลักการให้มีการแต่งตั้ง
นายกรัฐมนตรี รับผิดชอบบริหารราชการแผ่นดิน และในขณะ
เดียวกัน ยังคงสงวนพระราชอำนาจไว้เช่นเดิม แต่ขอเสนอ
เปลี่ยนแปลงอย่างเบาบางที่สุดนี้ ก็ถูกอภิรัฐมนตรีคัดค้านเพียง
ด้วยเหตุผลง่าย ๆ ว่าตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ไม่เคยเป็นที่รู้จัก

^๔ Benjamin A. Batson , *The End of the Absolute Monarchy in Siam* , Oxford University Press . ๑๙๘๔ หน้า ๓๔-๔๑ , ๙๐-๙๒ และ ๑๔๘-๑๕๐

กันมาก่อนในประเพณีการปกครองของไทย กับทั้งยังจะเป็น
การกระทบกระเทือนและบั่นทอนพระราชอำนาจ

ตุลาคม ๒๔๗๔ : หลังเสด็จกลับจากสหรัฐอเมริกา ทรงมอบ
หมายให้กรมหมื่นเทววงศวิโรทัย เสนาบดีกระทรวงการต่าง
ประเทศจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ กำหนดให้มีระบบสภาผู้แทน
ประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภท จากการแต่งตั้งและเลือกตั้ง
เพื่อพระราชทานแก่ประชาชน ในวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๗๕ อัน
เป็นวาระครบรอบ ๑๕๐ ปีแห่งราชวงศ์จักรี แต่ถูกคัดค้านจาก
ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศและที่ปรึกษาชาว
อเมริกัน เพียงด้วยเหตุผล “ไม่เชื่อว่าความปรารถนาต้องการ
รูปการปกครองด้วยเสียงประชาชนจะมีอยู่แพร่หลายในหมู่
ประชาชน” กับทั้ง “ไม่ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะมา
บั่นทอนอำนาจของรัฐบาล”

สรุปรวมความ ก็คือ วิสัยทัศน์และพระราชดำริที่ก้าวหน้าเตรียมวางพื้นฐานรับ
กระแสการเปลี่ยนแปลงต้องม้วนเป็นหมันไปด้วยพลังปฏิกริยาต่อต้าน ซึ่งจะมิบท
บาทอิทธิพลสำคัญ ทำให้สังคมการเมืองไทยจำต้องตกอยู่ในภาวะชะงักงัน และถด
ถอย แล้วก็พลังกระแสปฏิกริยาต่อต้านการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเช่นว่านี่เอง ที่ก่อ
ให้เกิดบรรยากาศและวัฒนธรรมทางการเมืองในแบบแผนที่ยึดถืออารมณ์ความ
ริษยาเกลียดชังและมุ่งร้ายหมายขจัดเอาตัวบุคคลที่มีความคิดก้าวหน้าเป็นที่ตั้งสืบ
ต่อมาจนถึงทุกวันนี้ ดังที่ ดร.เกษียร เตชะพีระ แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ เคยตั้งข้อสังเกตไว้น่าสนใจว่า “...สังคมไทย...เป็นที่ ๆ ไม่ปลอดภัย
ไม่ปลอดภัย สำหรับอุดมคติและการเปลี่ยนแปลง”^๕

^๕ มติชน ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๙

แลหน้า ๑ : กระแสแห่งความถดถอย

คณะราษฎรผู้ก่อการปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ จะมีข้อให้ได้วิพากษ์วิจารณ์กล่าวโทษอย่างไรก็ตามที่ แต่ในที่สุดด้วยภูมิหลังจากกระแสแนวคิดก้าวหน้าอันสอดคล้องต้องกันดังกล่าวแล้ว สังคมการเมืองไทยก็ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ นับเป็นผลสำเร็จของความรอมชอมอันยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องการสถาปนาระบบสภาผู้แทนใช้อำนาจอธิปไตย ประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภท จากการเลือกตั้งและแต่งตั้ง หรือว่าการให้มีบทเฉพาะกาลกำหนดขั้นตอนเตรียมวางพื้นฐานการศึกษาให้ประชาชนได้เรียนรู้ในการใช้สิทธิเสียงในระบบรัฐสภา^๖ ตลอดจนการกระจายอำนาจในรูปของระบบเทศบาล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น เป็นต้น ถ้าจะว่าไปแล้ว หลักการทั้งหมดเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่ได้ทรงพระราชดำริมาก่อนทั้งสิ้น ดังที่ได้ทราบกัน ทางด้านผู้นำคณะราษฎรไม่ว่าจะได้มีความตั้งใจเช่นนั้นอยู่หรือไม่อย่างไรก็ตาม ก็เป็นฝ่ายรับสนองพระ

^๖ “เมื่อไรเล่าจะถึงเวลาต้องเปลี่ยนรูปการปกครอง ทรงพระราชดำริที่ว่าเมื่อไรประชาชนมีความรู้พอแก่การแล้ว จึงจะใช้ *parliamentary system* เป็นผลได้และก็จะต้องถึงเวลาอันสมควรเปลี่ยนแปลงรูปการปกครองเช่นนั้นในวันหนึ่งแน่นอน ในขณะรอเวลาที่จะมานั้น เราจะต้องคิดว่า จะรอให้ราษฎรเรียกเอาเอง ถ้าจะซึ่งให้เสียก่อน ถ้าขัดไว้ช้าเกินไปแล้วต้องยอมให้ ก็ไม่เหมาะและอาจจะมีผลร้าย ถ้าแม้ว่ายอมให้เร็วไป ราษฎรยังไม่มีความรู้ ก็อาจไม่เป็นการเป็นงาน และอาจเป็นผลถึงจลาจลเหมือนดังเช่นได้เคยเห็นตัวอย่างในเมืองอื่น ๆ การที่จะแก่งเวลาให้เหมาะว่า เมื่อใดจะพึงเปลี่ยนรูปการปกครองเป็น *representative government* นั้นเป็นการยากนักหนา ใครสามารถแก่งถูกก็ชื่อว่าเป็น *Statesman* อันวิเศษทีเดียว” สมเด็จพระนครสวรรค์รัชนีพิณิต แหล่งอ้างเดียวกับเชิงอรุณ หมายเลข ๒

ราชดำริจนเป็นมรรคเป็นผลขึ้นมา แล้วยิ่งไปกว่านั้น ความรอมชอมยังไปไกลถึงขั้นมอบให้ตัวบุคคลจากทางด้านผู้ครองอำนาจเดิม คือพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นหัวหน้าจัดตั้งคณะรัฐบาลชุดแรกของระบอบรัฐธรรมนูญไทย

เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ที่ว่าในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงยิ่งใหญ่เช่นนี้ ย่อมจะต้องมีปัญหาขัดแย้งกระทบกระทั่ง โดยเฉพาะ ในทางความคิดระหว่างกระแสก้าวหน้าและกระแสปฏิภิกิริยาต่อต้าน ซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มภาคภูมิ (ยกเว้นผู้มีฐานันดรตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไป) จึงเป็นสถานการณ์ที่ต้องอาศัยวุฒิภาวะความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เห็นการณ์ไกลและเอื้ออำนวยต่อโอกาสช่องทางสำหรับการประสานปรองดองอย่างต่อเนื่อง โดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประธานภายใต้รัฐธรรมนูญ สำหรับกรณีการขัดแย้งเรื่อง เจ้าโคจรการเศรษฐกิจนั้น ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นเพียงผู้รับมอบหมายให้จัดทำร่างเสนอดต่อคณะกรรมการที่หัวหน้าคณะรัฐบาลเองเป็นผู้แต่งตั้งให้เป็นผู้พิจารณาถ่วงถ่วงอีกชั้นหนึ่ง แต่แล้วในชั่วระยะเวลาเพียงไม่ถึง ๔ เดือนของอายุรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม หัวหน้ารัฐบาลก็เลือกที่จะใช้อำนาจพลการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ซึ่งก็มีความหมายเท่ากับเลิกล้มรัฐธรรมนูญและลบล้างผลความรอมชอมที่เพิ่งจะผ่านพ้นสด ๆ ร้อน ๆ มานั้นเอง

การหวนกลับเข้าทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศคืนของคณะราษฎร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ แม้จะไม่ต้องถึงกับเสียเลือดเนื้ออะไร แต่ยังคงเป็นการพลิกโฉมการเมืองไทย จากระบอบรัฐธรรมนูญอันอ่อนวัยที่กำลังถูกทดสอบ ไปสู่กระแสเผด็จการภายใต้การนำของพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้เป็นแกนกำลังทหารในการก่อการยึดอำนาจครั้งที่สอง และทั้งเมื่อเกิดกบฏวรวงศ์ในเดือนตุลาคมต่อมา ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้ากองกำลังฝ่ายรัฐบาลเข้าทำการปราบปราม จากนั้นไป ชีวิตการเมืองไทยจึงเดินเข้าสู่วัฏจักรของการใช้กำลังความรุนแรงเป็นที่ตั้ง ว่ากันตั้งแต่ออก พ.ร.บ.จัดตั้งศาลพิเศษ พ.ร.บ.ป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ การพิพาทภาคตัดกบฏของศาลพิเศษ ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นรอยต่าง

อันเท่ากับเป็นการเริ่มต้นของจุดจบของ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” อันเป็นอุดมการณ์ของคณะราษฎรเอง จนในที่สุดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศสละราชสมบัติในเดือนมีนาคม ๒๔๗๗ และภายในช่วงเวลาเพียง ๔ ปีเศษต่อมา พันโทหลวงพิบูลสงครามก็ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาในเดือนธันวาคม ๒๔๘๑ นำประเทศเข้าสู่ยุคเผด็จการ “เชื้อผู้นำ ชาติพันภัย” เป็นอันสิ้นสุดของผลงานการรวมขอมและความพยายามทั้งปวง ในการพัฒนาการเมืองของประเทศในทิศทางก้าวหน้าของ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ดังที่เป็นเจตนารมณ์ร่วมกันมาตั้งแต่แรก

ถึงกระนั้นก็ตาม ในช่วงเวลาเพียง ๖ ปีเศษ โอกาสช่องทางของการทวนกลับมาสู่ทิศทางที่ก้าวหน้าก็ยังคงมีอีกเป็นคำรบสอง และมาคราวนี้เป็นโอกาสสุดท้าย เมื่อเผด็จการทหารของพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้ได้เต้าขึ้นสู่อุค จอมพลป. พิบูลสงคราม อย่างรวดเร็วต้องแพ้ภัยลัทธิทหารของตนเอง โดยนำประเทศชาติเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองกับฝ่ายอักษะ ครั้นเมื่อฝ่ายอักษะต้องพ่ายแพ้ลง จอมพลป. พิบูลสงคราม จึงเสื่อมอำนาจลงไป เปิดโอกาสให้กลุ่มการเมืองฝ่ายสหานิติบัญญัติสามารถโค่นรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ลงไปได้ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ นายควง อภัยวงศ์ หนึ่งในกลุ่มผู้นำคณะราษฎร ได้รับการสนับสนุนทั้งจากท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และกลุ่มสมาชิกสภาฯ สายเสรีไทยให้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

ถึงตอนนี้ บรรยากาศของการรวมขอมครั้งใหญ่ก็เกิดขึ้นมาอีกวาระหนึ่ง จากการประสานงานร่วมมือกันกู้ชาติของขบวนการเสรีไทย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การกบฏโทษนักโทษการเมืองที่ต้องคำพิพากษาคาลพิเศษภายใต้ระบอบเผด็จการทหารที่กล่าวถึงข้างต้น การประกาศให้เจ้านายผู้ใหญ่ที่ถูกถอดให้กลับเข้าดำรงฐานันดรศักดิ์ตามเดิม ตลอดจนการถวายเป็นอภิวินิจฉัยและความปลอดภัยแก่บรรดาเจ้านายระหว่างภัยสงคราม และในที่สุดเมื่อสงครามสิ้นสุดลง ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ เป็นการฟื้นฟูระบอบรัฐธรรมนูญ

ประชาธิปไตยให้พัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีก จากระบบสภาเดียวมีสมาชิก ๒ ประเภท จากการแต่งตั้งและเลือกตั้ง ให้เป็นระบบสองสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด แม้จะใช้วิธีการเลือกตั้งที่แตกต่างกัน

ยังจะต้องหมายเหตุไว้ด้วยว่า ในกระบวนการจัดทำรัฐธรรมนูญ ๒๕๘๙ นี้ นับเป็นการริเริ่มและความเห็นพ้องต้องกันระหว่างผู้นำทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เริ่มตั้งแต่ท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประธาธิบดีเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีระหว่างสงคราม และมีการหารือกับนายกรัฐมนตรีคนต่อ ๆ มาเป็นลำดับ จนถึงสมัย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชเป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้แนวทางการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยกเลิกบทเฉพาะกาลให้มีสมาชิกประเภทสอง โดยให้สภานิติบัญญัติมี ๒ สภา มาจากการเลือกตั้งดังกล่าวแล้ว และยกเลิกบทบัญญัติซึ่งให้พระบรมวงศานุวงศ์อยู่เหนือการเมือง จากนั้น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ยังได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ และต่อมาบรรดาสมาชิกประเภทสอง รวมทั้งผู้ก่อการ ๒๕๗๕ มาร่วมหารือ จนในท้ายที่สุดได้ฉันทานุมัติ เห็นพ้องต้องกันในหลักการและแนวทางแก้ไขรัฐธรรมนูญ^๗

เจตนาปรารถนาและความมุ่งมั่นพยายาม ที่จะให้เกิดการประสานปรองดองทางการเมืองในครั้งนั้น วิทยุชนทั้งหลายจะอนุমানเอาได้จากคำปราศรัยของท่านปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี ต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรสองวันก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๙ พฤษภาคม ๒๕๘๙ ซึ่งเห็นสมควรนำมาถ่ายทอดกันเต็ม ๆ ให้ได้ภาพชัดแก่การเรียนรู้ ดังนี้

^๗ เสน่ห์ จามริก : การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๕๔๐ หน้า ๑๔๓ - ๑๔๗ และ ๑๘๙ - ๑๙๑

ในวาระที่การประชุมของสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ จะได้สิ้นสุดลงในวันนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสเชิญชวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น คณะราษฎรทั้งทราบเมื่อ ๖ วัน ภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว คือเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ได้มีพระกระแสรับสั่งให้พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาปริชาลยยุทธ พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาศรวิสาร วาจา พร้อมทั้งข้าพเจ้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และเจ้าพระยามหิธร ซึ่งเป็นราชเลขาธิการขณะนั้น เป็นผู้จดบันทึก มีพระกระแสรับสั่งว่ามีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น เมื่อได้ปรึกษาข้าราชการมีตำแหน่งสูงในขณะนั้น ก็ไม่เห็นพ้องกับพระองค์ ในสุดท้ายเมื่อเสด็จกลับจากประพาสอเมริกา ได้ให้บุคคลหนึ่ง ซึ่งไปเฝ้าในวันนั้นพิจารณา บุคคลนั้นก็ถวายความเห็นว่ายังไม่ถึงเวลา และที่ปรึกษาก็กลับเห็นพ้องด้วยบุคคลนั้น คณะราษฎรมิได้รู้พระราชประสงค์มาก่อนการเปลี่ยนแปลงได้กระทำโดยบริสุทธิ์ ไม่ได้ช่วงชิงดังที่มีผู้ปลุกเสกข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างนั้น ความจริงทั้งหลายปรากฏในบันทึกการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในวันนั้นแล้ว...ฉะนั้นเมื่อ คณะราษฎรได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญพระองค์จึงพระราชทานด้วยดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากษัตริย์คุณแก่ชาวไทย ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านทั้งหลายที่อยู่ ณ ที่นี้ และบรรดาชาวไทยทั้งหลายจงระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ และเทอดพระเกียรติ

ของพระองค์ไว้ชั่วกาลปาวสาน

บัดนี้ผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ และผู้ที่ได้ร่วมมือช่วยเหลือกันประกอบเป็นสมาชิกประเภท ๒ ก็จะต้องสิ้นสมาชิกภาพลงแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะมีความจำเป็นที่จะต้องข้อมความเข้าใจถึงหลักประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งคณะราษฎรได้ขอพระราชทานมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ว่า ...ในทางการเมือง การใช้สิทธิตามระบอบประชาธิปไตยต้องทำโดยใจบริสุทธิ์ มุ่งหวังผลส่วนรวมจริง ๆ ไม่ใช่มุ่งหวังส่วนตัว หรือมีความอิจฉาริษยากันเป็นมูลฐาน...ความสามัคคีธรรม ระบอบประชาธิปไตยอันแท้จริงจึงเป็นไปได้ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าต่างฝ่ายต่างสุจริตมุ่งส่วนรวมของประเทศชาติ ไม่ใช่มุ่งหวังส่วนตัว แม้แนวทางที่จะเดินไปสู่จุดหมาย จะเป็นคนละแนว แต่ในอวสานเราก็พบกันได้...

ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะได้เห็นประเทศชาติปลอดจากระบอบเผด็จการและปลอดจากระบอบนาธิปไตย คงมีแต่ระบอบประชาธิปไตยอันพึงพร้อมไปด้วยสามัคคีธรรม ... (อัน) เป็นวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรที่ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญและเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานรัฐธรรมนูญ^๕

^๕ แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๗ หน้า ๑๔๕ - ๑๔๗ เส้นใต้เน้นโดยผู้เขียนเอง

แต่แล้วในชั่วเวลาเพียงปีครึ่ง รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ ก็ต้องถูก “คณะทหาร” ทำการรัฐประหารล้มล้างไปในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๐ นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าคนแรกของพรรคประชาธิปัตย์ รับผิดชอบนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาล กรณีสวรรคต ร.๘ ถูกหยิบยกขึ้นเป็นชนวนการทำลายล้างทางการเมือง ถึงจุดนี้ ข้อที่น่าสังเกต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ ไม่ว่ารัฐประหารพฤศจิกายน ๒๕๕๐ จะเกิดจากการสมคบร่วมมือระหว่างผู้นำฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหารหรือไม่ก็ตามที่ ดังที่ตั้งข้อสงสัยกัน **ประเด็นขัดแย้งเรื่องพระราชอำนาจ** ซึ่งเคยถูกใช้อ้างเพื่อขัดขวางการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ครั้งก่อนปฏิวัติมิถุนายน ๒๕๓๕ ก็ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาใช้อ้างอิงเป็นแรงจูงใจของการก่อรัฐประหารอีกวาระหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากคำแถลงในรัฐธรรมนูญ “ได้ดุ่ม” ซึ่งประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญชั่วคราวในการรัฐประหาร พฤติกรรม ๒๕๕๐ โดยอ้างเปรียบเทียบกับระบอบรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ ว่า

**โครงการเก่า ร่างขึ้นเพื่อให้ราษฎรเลือกสมาชิกวุฒิสภา
แต่รัฐธรรมนูญได้ดุ่ม กำหนดให้อำนาจของพระมหากษัตริย์ เป็นผู้ทรงเลือก**

**การเลือกนายกรัฐมนตรี ก็กำหนดให้เป็นอำนาจของ
พระมหากษัตริย์^๙**

ส่วนทางด้านรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ ภายใต้การนำของนายควง อภัยวงศ์ ก็ตอบสนองการมอบอำนาจบริหารราชการแผ่นดินเป็นอย่างดี เพราะด้วย “รัฐบาลรู้สึกซาบซึ้งในเจตนาของคณะรัฐประหาร ซึ่งไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน”^{๑๐} และตั้งเป็นที่ทราบกันแล้ว เพียง ๔ เดือนเศษต่อมา รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ก็ถูก

^๙ แหล่งอ้างเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๗ หน้า ๑๘๓

^{๑๐} แหล่งอ้างเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๗ หน้า ๑๘๓

คณะรัฐประหาร “จี” เขียวให้ลงจากอำนาจ จากนั้น จอมพลป. พิบูลสงคราม ผู้นำอดีตคณะราษฎรอีกคนหนึ่งขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เสวยอำนาจอยู่ถึง ๑๐ ปี จึงถูกกำจัดเขี่ยตกเวทีประวัติศาสตร์ไป ความเป็นไปทางการเมืองทั้งหมดในช่วง ๑๐ ปีจากนั้น เป็นประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่เล่าขานเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปแล้ว ไม่จำเป็นต้องสาธยายอะไรให้มากไปกว่านี้

แลหน้า ๒ : วิกฤตหลักการสังคม

ปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นเหตุการณ์ล่องเลยมาแล้วเป็นเวลาถึงเกือบ ๗ ทศวรรษ ทว่า จากที่ได้ลำดับเรื่องราวเป็นมาโดยย่อ นับเป็นปรากฏการณ์ที่มีนัยความหมายความสำคัญยิ่งต่อความเข้าใจของสาธารณชนคนไทยในปัจจุบัน ในอันที่จะมองออกไปสู่นาคตของตนเอง คำถามที่ตามมา ก็คือ เราได้เรียนรู้ อะไรที่เป็นมรรคเป็นผลจริง ๆ นอกเหนือไปจาก เรื่องของใครเป็นใคร ใครแพ้ใครชนะ ใครได้อะไร เสียอะไร แล้วเราก็เอาแต่ชื่นชมกับใครก็ได้ที่เป็นฝ่ายชนะ ได้อำนาจวาสนากันเหมือนเชียร์เกมแข่งขันหรือแทงโชคการพนันขั้นต่อ จนดูเหมือนจะกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองไปแล้ว เราต้องไม่ลืมว่า สังคมวัฒนธรรมไทยเราก็เฉกเช่นสังคมมนุษย์อื่น ๆ ล้วนประกอบเป็นกระบวนการประวัติศาสตร์อันต่อเนื่องยาวนาน ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรม พฤติการณ์ของคนในสังคมทุกรุ่น ทุกระดับย่อมส่งผลกระทบต่อสภาวะความเป็นไปของสังคมและตัวเราผู้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเสมอ จะเรียกว่าเป็นกฎแห่งกรรมร่วมก็คงไม่ผิดนัก อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต จึงประกอบเป็นกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวข้อเชื่อมโยง ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ประวัติศาสตร์ จึงเป็นเสมือนกระบวนการของกฎแห่งกรรมร่วมของมวลมนุษย์เรานี้เอง

ด้วยเหตุนี้เอง การนำเสนอนี้จึงได้ย้ามาตั้งแต่ต้น ถึงหลักการสามประการเพื่อการเรียนรู้อันสร้างสรรค์ต่อวิถีชีวิตของชนส่วนใหญ่ในสังคม นั่นก็คือ คุณค่า

ความสำคัญของความคิดเหนือเรื่องของตัวบุคคล ปัญหาทิศทางการพัฒนาสังคม การเมืองโดยรวม และหลักการปลดปล่อยสู่อิสระ ทั้งหมดเหล่านี้ ประกอบกันเป็น เกณฑ์วินิจฉัยและประเมินความถูกต้องชอบธรรมในการคิด การกระทำของคน และผลกระทบต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

เราได้เห็นกันมาแล้วว่า สังคมการเมืองไทยเคยมีโอกาสร่องทางถึงสอง ครั้งสองครา ที่จะเสริมสร้าง “สามัคคีธรรม” อันเป็นผลมาจากความพยายาม รอมชอม เพื่อนำประเทศชาติไปในวิถีทางความก้าวหน้า แต่แล้วก็ต้องถูกสกัดขัดขวางจากพลังปฏิกริยาเบี่ยงเบนออกไปในวิถีทางแห่งความถดถอยและตกต่ำ ครั้งแรก ก็คือ การใช้อำนาจผลการปิดสภา เมษายน ๒๔๗๖ อันเป็นการเปิดโอกาสช่องทางให้พลังฝ่ายทหารก้าวขึ้นสู่ฐานะอำนาจการเมือง และสถาปนาระบบอบเผด็จการของจอมพลป. พิบูลสงคราม รวมทั้งความล้มสลายของหลักอุดมการณ์คณะราษฎรในที่สุด ครั้งที่สอง รัฐประหารพฤศจิกายน ๒๔๙๐ ประกอบกับการแปรพักตร์ของผู้นำอดีตคณะราษฎรเอง ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน บังเกิดผลนำไปสู่ระบบเผด็จการของจอมพลป. พิบูลสงคราม คนเดิม แต่มาถึงตอนปลายกึ่งพุทธศตวรรษ คือช่วงปลายยุคจอมพลป. ๒ นี้ กระแสโลกาภิวัตน์ หรืออีกนัยหนึ่ง การแผ่อำนาจครอบครองโลกของกลุ่มมหาอำนาจอุตสาหกรรม กำลังมุ่งหน้าเดินเข้ามายอย่างแข็งขันที่จะผนวกเศรษฐกิจการเมืองไทยเข้าสู่ระบบตลาดและเศรษฐกิจการเมืองโลก ในนามของ “ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่” หรือ “ระเบียบโลกใหม่” นับเป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออันสำคัญยิ่งของชาติบ้านเมืองที่ต้องการวิสัยทัศน์ผู้นำและหลักการสังคมในอันที่ยืนหยัดในเวทีเศรษฐกิจการเมืองโลก ยุคเผด็จการจอมพลป. ๑ เคยนำเอาประเทศชาติเข้าไปเป็นเดิมพันล่มเสี่ยงในสงครามโลกครั้งที่สองมาแล้ว เพียงด้วยความมั่งใหญ่ใฝ่สูงของตนเอง หากแต่ยังได้อาศัยขบวนการเสรีไทย และวิสัยทัศน์ผู้นำที่ยืนหยัดในหลักการอิสรภาพ อธิปไตย และสันติภาพ สามารถกู้สถานการณ์ไว้ได้ ครั้นมาถึงภัยคุกคามจากกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระเบียบโลกใหม่ วิสัยทัศน์และหลักการสังคมเช่นว่านี้ เป็นอันต้องอันตรธาน

สูญสิ้นไปจากผลของรัฐประหารพฤศจิกายน ๒๕๕๐ ก่อให้เกิดช่องว่างทางความคิดและจิตวิญญาณสำนึกในคุณค่าแห่งอิสรภาพ อธิปไตยของชาติ และศักดิ์ศรีศักยภาพของปวงประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ สิ่งที่เข้ามาแทนที่ไม่ได้เสนอคุณค่าอะไร นอกเหนือไปจากเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์เฉพาะตนในวงแคบ ที่กลุ่มอำนาจและชนชั้นนำใหม่ จะพึงแสวงเก็บเกี่ยวมาได้จากการสมยอมให้ชีวิตเศรษฐกิจการเมืองของชาติเข้าไปอยู่ภายใต้การกำกับชี้นำและครอบงำจากมหาอำนาจภายนอก หลักวิชาการและนโยบายการพัฒนาเพื่อเร่งอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยสาระ ก็คือ การพัฒนาแหล่งของการแสวงและเสริมสร้างฐานะอำนาจและความมั่งคั่งสำหรับกลุ่มอำนาจและชนชั้นนำใหม่นั้นเอง ในขณะที่เดียวกันกับที่ชนส่วนใหญ่ทั้งในเมืองและชนบทต้องประสบกับความยากจนยากไร้ ชุมชนล่มสลาย และฐานทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นต้นทุนชีวิตต้องเสื่อมโทรมและสูญเสียไป ซึ่งล้วนเป็นผลกระทบที่ถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาตามเกณฑ์คุณค่าของชนชั้นนำใหม่และหลักวิชาการปัญญาชนยุคโลกาภิวัตน์

ด้วยเหตุฉะนั้นเอง ตลอดช่วง ๔ ทศวรรษเต็ม ๆ ของยุคพัฒนา เราจึงได้แต่คอยรับรู้รับฟังคำขวัญสำเร็จรูปต่าง ๆ ที่กำกับชี้นำมาจากแหล่งอำนาจและวิชาการอันแปลกแยกจากภายนอก ว่ากันตั้งแต่ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ของยุคเผด็จการทหาร “โชติช่วงชัชวาล” รวมทั้งตั้งสมญาประเทศชาติให้เป็น “บริษัทรวมไทย” (Thailand Inc.) ที่ยิวเร่ขายแรงงานและทรัพยากรธรรมชาติราคาถูก เพื่อชักจูงระดมการลงทุนจากต่างชาติของยุค “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ตามมาด้วย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” และ “เปิดเสรี” ของยุค “ประชาธิปไตยเต็มใบ” จนถึงกาลาล่าสุด “สร้างความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างชาติ” ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงิน ตอนอย่างเข้าทศวรรษ ๒๕๕๐ นี้ เป็นอันครบวงจรของวิถีทางการพัฒนา ซึ่งลงเอยด้วยการสูญเสียอิสรภาพทางเศรษฐกิจการเมือง ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ในเวลานี้

ในความสูญเสียสำนึกอิสรภาพทางความคิดและภูมิปัญญา เช่นนี้ หรือว่าด้วยความละโมภย์มักใหญ่ใฝ่อำนาจของตนเอง กลุ่มอำนาจและชนชั้นนำใหม่ จึงกลายเป็นชนชั้นนำประเภทนายหน้าที่ได้แต่คอบแอบอิงอาศัยอยู่กับหลักวิชาการประเภทนายหน้าไปโดยปริยาย และแปลกแยกออกไปจากฐานสังคมวัฒนธรรมของตนเอง ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม

ในสภาวะความอับจนและแปลกแยกทางปัญญาความคิด และการสูญเสียอิสรภาพทางเศรษฐกิจการเมืองเช่นนี้ คุณูปการของท่านปรีดี พนมยงค์ ย่อมจะปรากฏโดดเด่นขึ้นมา ทั้งในฐานะผู้นำทางความคิดในขบวนการปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ และผู้มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางวิเทโศบายของประเทศระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง นั่นก็คือ หลักหกประการของคณะราษฎรและการก่อตั้งสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังที่มีการแสดงนิทรรศการสาธยายให้เห็นกันมาแล้วในวาระเฉลิมฉลอง ๑๐๐ ปีชาตกาล ท่านปรีดี พนมยงค์ เมื่อเดือนพฤษภาคม ที่ผ่านมา ไม่จำเป็นต้องแจกแจงรายละเอียดกันในที่นี้ เพียงแต่เห็นสมควรย้ำถึงว่า หลักนโยบายทั้งสองด้านที่วานี้ ถ้าพิเคราะห์กันให้ถี่แล้ว ก็จะได้เห็นว่า เป็นเรื่องอยู่ในกระบวนความคิดเดียวกันและต่อเนื่องกันนั่นเอง กล่าวคือ เป็นเรื่องของเป้าหมายในการยกระดับฐานะมวลราษฎรของประเทศและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม ให้บรรลุสิทธิอธิปไตย อิสรภาพ และเสรีภาพ เสมอภาคเสมอไหล่ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ สำหรับนัยความสำคัญในด้านวิเทโศบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมืองภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ยุคใหม่ อันเป็นปัญหาสลับซับซ้อนยุ่งยาก ต่างออกไปจากในยุคอาณานิคม เป็นเรื่องที่ยังจะต้องศึกษาคิดค้นหาความชัดเจนในเชิงปฏิบัติกันต่อไป จึงจะของดเว้นไม่พูดถึงในที่นี้

กล่าวโดยเฉพาะ ถึงหลักนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ที่พูดถึงในหลักหกประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเป็นเอกราชทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ความปลอดภัยภายในประเทศ ความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ

สิทธิเสมอภาคและเสรีภาพของมวลราษฎร หรือว่า การให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม และทั้งหมดประกอบเป็นหลักการนำของสังคมที่เห็นได้ชัดเจนว่า ทรงคุณค่าความชอบธรรมอยู่เสมอ ในฐานะ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ในอันที่จะเสนอคำตอบเป็นทางเลือกให้หลุดพ้นจากสถานการณ์เสื่อมทรามทางสังคมภายใต้กระแสความคิดอันถดถอย ไม่เฉพาะในยุคของระบอบเก่าก่อน ๒๔๗๕ เท่านั้น แม้แต่ในยุคพัฒนาปัจจุบันนี้ ก็ยังให้ความหมายอันควรค่าแก่การคิดค้นแสวงหาคำตอบอย่างเป็นรูปธรรมตามกาลสมัย และเงื่อนไขปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงไป

โดยที่ตระหนักถึงความหมายความสำคัญต่อการเรียนรู้ปัญหาและอนาคต การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองโดยส่วนรวม จึงจำเป็นต้องแสดงข้อท้วงติงสิ่งที่คุณอานันท์ ปันยารชุน ในฐานะบุคคลสำคัญ ระดับอดีตนายกรัฐมนตรี ได้พูดพาดพิงไปถึงคณะราษฎร เมื่อราวสองสัปดาห์ที่แล้วมานี้เอง มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...ทุกวันนี้ คนรักสถาบันพระมหากษัตริย์ ชาติ และศาสนา เป็นเรื่องถูกต้อง แต่พวกเราลืมประชาชน การลืมประชาชนไม่ใช่เพิ่งจะเกิดขึ้น แต่เกิดมาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่คณะราษฎรอาจไม่ได้ตั้งใจ..”

ที่จริง ความคิดก็ตรงกันที่ต่างเห็นคุณค่าความสำคัญของประชาชน ประเด็นอยู่ที่ว่า เราให้ความสำคัญของประชาชนด้วยหลักการอะไร จะเป็นด้วย “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” เพื่อที่ปวงราษฎรจะสามารถพัฒนาก้าวหน้าไปสู่สิทธิเสรีภาพและเสมอภาค หรือว่าตีค่าของประชาชนเป็นเพียงฐานคะแนนนิยม และเพียงเพื่อ

^{๑๑} อานันท์ ปันยารชุน : ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “สื่อมวลชนกับธรรมภิบาล” มูลนิธิอิศรา อมันตกุล ณ หอสมุดปริทัศน์ มหามกุฏราชวิทยาลัย ๘ มิถุนายน ๒๕๔๓ หน้า ๒

สว่นรักษาสถานะเดิม ของตนเองเหนือประชาชน ซึ่งก็คือ โครงสร้างสัมพันธภาพ ทางอำนาจแบบเดิม ๆ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ข้อมูลความเป็นจริง ก็คือว่า สำหรับคณะราษฎรแล้ว หลักหกประการ ซึ่งเชิดชูสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคของ ประชาชน ถือเป็นหัวใจความชอบธรรมในการก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในประการสำคัญยิ่งไปกว่านั้น เจตนารมณ์สิทธิเสรีภาพและเสมอภาค ก็ยัง สอดคล้องอย่างชัดเจนกับปรากฏการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเรียก ว่า “ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศ” หากแต่ถูกสกัดขัดขวางไว้ด้วย กระแสความคิดอันถดถอย แทนที่จะสมัครสมานร่วมกันผลักดันให้คุณค่าความ สำคัญของประชาชนเกิดเป็นมรรคเป็นผลจริงจิ่งขึ้นมา พูดกันโดยเคร่งครัดแล้ว สถานะความเป็นคณะราษฎรจากแง่ของอุดมการณ์ หลักหกประการเอง ก็เริ่ม เสื่อมถอยลงไปเป็นลำดับ นับตั้งแต่ที่พระยามโนปกรณนิติธาดา ใช้อำนาจหัวหน้า รัฐบาล ทำการปิดสภาในเดือนเมษายน ๒๔๗๖ ซึ่งเปิดทางไปสู่เผด็จการทหารดัง ที่กล่าวมาในตอนต้น มาถึงคนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งกำลังประสบกับสภาวะการณ์แปลก แยกกลับสนอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน การเรียนรู้ถึงปัจจัยความเป็นเหตุเป็นผล อย่างเข้มงวดรัดกุม ปลอดจากอคติและมายาคติ นับเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่าง ยิ่ง เพื่อประเมินประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องตรงต่อความเป็นจริงและมองสู่นาคต อย่างสร้างสรรค์ หากไม่แล้วชีวิตสังคมการเมืองไทยก็รังแต่จะเวียนว่ายอยู่ใน วัฏสงสาร และเสื่อมทรมอลงในที่สุด ดังที่กำลังส่อแววให้เห็นอยู่ในขณะนี้

ส่งท้าย

การเท่าความถึงคุณูปการของท่านปรีดี พนมยงค์ มิใช่เพียงเพื่อพี่น้องอดีต และเชิดชูตัวบุคคล หรือนำมายึดถือเอาเป็นสูตรสำเร็จทางความคิดและการ ปฏิบัติ นั้นย่อมไม่ใช่เจตนารมณ์ของท่านปรีดี พนมยงค์อย่างแน่นอน จุด ประสงค์ของการนำเสนอนี้ ก็เนื่องด้วยปัญหาช่องว่างและสภาวะถดถอยทางความ คิด และขาดหลักการนำที่สังคมการเมืองไทยจะพึงกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่าง

อิสระเสรี เป็นธรรม และยั่งยืนในโลกของการพัฒนาเปลี่ยนแปลง หลักหกประการของคณะราษฎร ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ เสนอคำตอบในฐานะเป็นหลักการสังคมอันยึดถือหลักอธิปไตยของชาติ และสิทธิเสรีภาพเสมอภาคของประชาชนตามนัย แห่ง “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” อันเป็นวิถีทางของความก้าวหน้า หลักการสังคมที่ว่านี้ สามารถจุดประกายให้เกิดพลวัตพอที่จะเป็นคำตอบปัญหาทุกคามและท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งของช่วงทศวรรษ ๒๔๗๐ และช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ นี้ได้ แม้ว่าจะเป็นเวลาห่างกันถึง ๗ ทศวรรษ เพราะเป็นปัญหาการคุกคามและท้าทายที่ต่อเนื่องในกระบวนการเดียวกัน เพียงแต่ต่างกันในแง่ของยุคสมัยกาลเวลาเท่านั้นเอง กล่าวคือ เป็นเพียงการเปลี่ยนผ่านจากยุคอาณานิคมมาสู่ยุคพัฒนา “ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่” หรือ “ระเบียบโลกใหม่” อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่

อันที่จริง ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ไม่ถือว่าเป็นบุคคลชั้นนำคนแรกที่มีความคิดก้าวหน้า เล็งเห็นคุณค่าศักยภาพของมวลสามัญชนคนไทย ที่จะพึงมีสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคในการมีส่วนร่วมกำหนดวิถีชีวิตความเป็นไปของบ้านเมืองอย่างน้อยในสมัยรัชกาลที่ ๖ เราก็มียุคพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ผู้เป็นนักการศึกษาคนเดียวในประวัติศาสตร์ที่ว่าได้ ทึ่งมองเห็นคุณค่าความสำคัญของการศึกษาในฐานะเป็นโอกาสช่องทางที่ “...เพื่อว่า เมื่อสถานะแห่งชาติ คือคนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้นแล้ว ย่อมมีกำลังที่จะแข่งขันต่อสู้กับชาติอื่น ๆ ได้ในทุกวิถีอาชีพ...”^{๑๒} แม้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี จะจำกัดความสนใจอยู่ที่เรื่องของการศึกษาโดยเฉพาะ แต่นัยความหมายต่อการสร้างจิตสำนึกตื่นตัวของมวลสามัญชนที่จะเข้าสู่ระบบ “การศึกษาสำหรับชาติ” ย่อมเป็นที่เห็นได้ไม่ยากนักจากประสบการณ์ที่เป็นมาทั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕ และตั้งแต่ต้นสมัยรัชกาลที่ ๖

^{๑๒} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.๖ ศธ ๔๒/๑๓ การประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล

แนวความคิดและแผนการศึกษาเช่นว่านี้ จึงต้องประสบกับการต่อต้านและชะงัก
ล้มเลิกไปในที่สุด

ความคิดก้าวหน้าของทั้งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และท่านปรีดี พนม
ยงค์ ต้องประสบความล้มเหลว ด้วยเหตุปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกัน แต่ก็ประกอบ
กันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ในท้ายที่สุดแล้ว คำตอบจริง ๆ ที่วิถีความคิดก้าวหน้าจะ
เป็นมรรคเป็นผลขึ้นมาได้ ก็อยู่ที่ ประชาชนนั่นเอง ขึ้นอยู่กับว่า ชนส่วนใหญ่ของ
ประเทศ จะสร้างโอกาสให้กับตนเองเพื่อเรียนรู้ถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และ
ศักยภาพปกครองตนเองหรือไม่ อย่างไรเท่านั้น

๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗

...สังคมการเมืองไทยเคยมีโอกาสดังกล่าวถึงสองครั้งสองครา
ที่จะเสริมสร้าง "สามัคคีธรรม" อันเป็นผลมาจากความพยายามรอมชอม
เพื่อนำประเทศชาติไปในวิถีทางความก้าวหน้า
แต่แล้วก็ต้องถูกสกัดขัดขวางจากพลังปฏิริยาเบี่ยงเบนออกไป
ในวิถีทางแห่งความถดถอยและตกต่ำ
ครั้งแรก ก็คือ การใช้อำนาจผลการปิดสภา เมษายน ๒๔๗๖
อันเป็นการเปิดโอกาสช่องทางให้พลังฝ่ายทหารก้าวขึ้นสู่อำนาจการเมือง และ
สถาปนาระบอบเผด็จการของจอมพลป. พิบูลสงคราม
รวมทั้งความล่มสลายของหลักอุดมการณ์คณะราษฎรในที่สุด
ครั้งที่สอง รัฐประหารพฤศจิกายน ๒๔๙๐
ประกอบกับการแปรพักตร์ของผู้นำอดีตคณะราษฎรเอง ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน
บังเกิดผลนำไปสู่ระบอบเผด็จการของจอมพลป. พิบูลสงคราม คนเดิม

.....ยุคเผด็จการจอมพลป. ๑ เคยนำเอาประเทศชาติ
เข้าไปเป็นเดิมพันล้มเสี่ยงในสงครามโลกครั้งที่สองมาแล้ว
เพียงด้วยความมั่งคั่งใหญ่โตสูงของตนเอง หากแต่ยังได้อาศัยขบวนการเสรีไทย
และวิสัยทัศน์ผู้นำที่ยืนหยัดในหลักการอิสรภาพ อธิปไตย และสันติภาพ
สามารถกู้สถานการณ์ไว้ได้
ครั้นมาถึงภัยคุกคามจากกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระเบียบโลกใหม่
วิสัยทัศน์และหลักการสังคมเช่นว่านี้ เป็นอันต้องอันตรายสูญสิ้นไป
จากผลของรัฐประหารพฤศจิกายน ๒๔๙๐

ก่อให้เกิดช่องว่างทางความคิดและจิตวิญญาณสำนึกในคุณค่าแห่งอิสรภาพ
อธิปไตยของชาติ และศักดิ์ศรีศักยภาพของปวงประชาชนคนไทยส่วนใหญ่
สิ่งที่เข้ามาแทนที่ ไม่ได้เสนอคุณค่าอะไรนอกเหนือไปจากเรื่องของอำนาจ
และผลประโยชน์เฉพาะตนในวงแคบ ที่กลุ่มอำนาจและชนชั้นนำใหม่
จะพึงแสวงเก็บเกี่ยวมาได้จากการสมยอมให้ชีวิตเศรษฐกิจการเมืองของชาติ
เข้าไปอยู่ภายใต้การกำกับชี้แนะและครอบงำจากมหาอำนาจภายนอก

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๔๑๓/๓๘ ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์ (๐๒)๔๓๓-๘๗๑๓, ๔๒๔-๕๗๖๘ โทรสาร ๔๓๓-๘๗๑๓